

УДК 272-42:141.319]:929(4)"19"
DOI: <https://doi.org/10.17721/sophia.2023.22.13>

А. О. Шиманович, канд. філос. наук
ORCID ID: 0000-0002-3046-4645
e-mail: schimanovich@ukr.net

Український державний університет ім. Михайла Драгоманова, Київ, Україна

ПРИРОДА І МЕТА ТЕОЛОГІЇ В ІНТЕРПРЕТАЦІЇ РЕЖИНАЛЬДА ҐАРРІґУ-ЛАҒРАНЖА

Присвячено одному з провідних мислителів-томістів Католицької Церкви ХХ ст., домініканському теологу і філософу Режинальду Ґарріґу-ЛаҒранжу, який тривалий час перебуває у тіні своїх видатних сучасників – Жака Марітена та Етьєна Жильсона.

Метою дослідження є привертати увагу української академічної спільноти до цієї непересічної постаті, для чого зроблено стислий аналіз його поглядів щодо засадничих принципів автентичного схоластичного богословування у світлі далекоюсяжних стратегічних цілей будь-якої богословської рефлексії.

Увиразнено акцент католицького теолога на недостатності суто "кабінетного" вправлення у богословському теоретизуванні, яке завжди повинно набувати потужного потенціалу для подальших практичних застосувань у житті Церкви.

Окреслено, що, на думку Ґарріґу-ЛаҒранжа, базова цінність теології полягає в її функції унормувати або визнавати хибним той чи той духовний досвід, пережитий вірним християнином, що дозволяє уникнути двох головних загроз – суб'єктивізму та партикуляризму, сутність котрих детально відтворено в тексті.

Проаналізовано ідеї богослова-домініканця стосовно тих аргументів, за допомогою яких можна обґрунтувати підхід до теології саме як до наукової дисципліни. Розкрито сутність Ґарріґу-ЛаҒранжевої інтерпретації концепту Божого одкровення як сукупності тих істин, які є не антираціональними, а досить узгоджуваними із людським розумом.

Зроблено висновок, що унікальність богословської візії Р. Ґарріґу-ЛаҒранжа полягає у його здатності зберігати виважений баланс між (1) безкомпромісною відданістю жорсткому традиціоналістському томізму та (2) відкритістю до містичного емпіризму, досвідного переживання проголошуваних Церквою догматів, але без сповзання у суб'єктивний індивідуалістичний спиритуалізм.

Ключові слова: католицизм, томізм, схоластика, одкровення, суб'єктивізм, партикуляризм, духовність.

Постановка проблеми. У перших декадах ХХІ ст. богословським мейнстрімом стало твердження про те, що після II Ватиканського собору безальтернативному пануванню традиції мислення в дусі та категоріях св. Томи Аквінського, яке домінувало в Католицькій Церкві впродовж семи століть, нібито було остаточно покладено край. Щоправда, зверхня безпекаційність подібних висновків не скасовує їх уразливості, враховуючи популярність аналітичного томізму в сучасному англо-американському філософуванні. Як це нерідко трапляється із дослідженням системи св. Томи, обширне інтелектуальне надбання визнаного католицького томіста-інтелектуала Р. Ґарріґу-ЛаҒранжа здебільшого розглядається як неабиякий *філософський* здобуток, досліджуваний із перспективи аналізу використовуваних ним Арістотелевих метафізичних понять та конструктів. Утім, подібна методологія не може вважатися задовільною з огляду на те, що і синтезу Аквіната, і базові трактати Ґарріґу-ЛаҒранжа є наскрізь *теологічними* від записок до висновків. Тож мета цієї розвідки – висвітлити базові уявлення Р. Ґарріґу-ЛаҒранжа про сутність християнської теології як унікального явища в історії людського мислення, описати її методологічний базис і стратегічне цілепокладання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На відміну від західної богословської науки, в українському академічному середовищі постать Р. Ґарріґу-ЛаҒранжа є заледве дослідженою взагалі, що не можна трактувати інакше, аніж як прояв дивної і невиправданної індуферентності щодо одного з найблискупіших західних інтелектуалів попереднього століття. В основу статті покладено першоджерела французького теолога [1; 2; 3], тексти знаних спеціалістів у царині томістського філософування та богословування [4; 5; 6], а також найвищепішшу на сьогодні інтелектуальну біографію Ґарріґу-ЛаҒранжа авторства Р. Педдікорда [7]

Виклад основного матеріалу. Насамперед доречно згадати дефініцію, що її Р. Ґарріґу-ЛаҒранж запропо-

нував у своїй статті 1935 р. "Теологія і життя віри" [2], розглядаючи богослов'я як унікальний феномен у духовно-інтелектуальній культурі людства з двох перспектив. Ґарріґу-ЛаҒранж викладає своє бачення сутності цього явища такими словами: "З перспективи позитивних досліджень, богослов'я – це наполегливе вивчення текстів Святого Письма, документів традиції, різних тлумачень, які були запропоновані щодо них, а також старих і нових помилок. Зі спекулятивної позиції, це є ретельне дослідження понять, без яких об'явлені істини залишилися б невідомими: аналогічні поняття щодо різних божественних досконалостей (Мудрість, Благість, Милосердя, Справедливість, Провидіння, Напередвизначення тощо); поняття *сутність* та *особа* у трактатах про Трійцю й Боготілення; поняття *субстанція* та *акциденція* стосовно Євхаристії; поняття *свобода, заслуга, благодать, гріх, вічна кара, блаженство* тощо" [2, с. 269–270]. Варто наголосити й на тому, що Ґарріґу-ЛаҒранж не вважав богословування самодостатнім лише як вправлення у суто теоретичних питаннях, таким собі виголошенням і безплідним розумуванням. Натомість теолог-томіст уподібнював поверхових "кабінетних" теологів, які лише ковзають по поверхні духовного життя, малим дітям, котрі опановують музичні інструменти і водночас не здатні належним чином оцінити вагу й значущість шедеврів класичної музики через свою вікову некомпетентність. Кожен із подібних теологів "надто охоче зупиняється на *формулах* віри, не намагаючись пройти крізь них до Божественної Реальності, яку вони позначають, щоб таким чином проникнути і відчутти смак відкритих таємниць" [2, с. 280]. Для Ґарріґу-ЛаҒранжа адекватна теологія мала пряму цілющій вплив на духовне життя християнина, будучи регуляторним мірилом для визначення прийнятності того чи того особистого досвіду у внутрішньому житті та містичних переживаннях. Тож далі слід звернути увагу на ту тезу Ґарріґу-ЛаҒранжа, згідно з якою неспотворена тео-

логія забезпечує людину від двох прихованих загроз – суб'єктивізму та партикуляризму.

Першу небезпеку у вигляді індивідуального суб'єктивізму Гарріґу-Лаґранж зображує таким чином: "Ті, хто наближаються до Бога в молитві, надто дозволяючи собі бути керованими схильностями власної індивідуальної природи, темпераменту, уяви, почуттів або характеру, часто впадають у сентименталістський суб'єктивізм" [2, с. 274]. Внутрішній досвід віри, духовні переживання у руслі традиції передбачають знання богословських істин. Прикладом для Гарріґу-Лаґранжа слугує св. Тереза Авільська (1515–1582), котра покладалася не лише на власний суб'єктивний містичний досвід, але й на освічених теологів як носіїв богословської істини, яка верифікує будь-які внутрішні переживання: "У важких справах, навіть якщо я вважаю, що розумію те, що говорю, і говорю правду, я використовую цю фразу: "Я вважаю", адже якщо я помиляюся, я готова довіряти тим, хто має велику вченість. Бо навіть якщо вони самі цього не пережили, люди з великою освітою мають певний інстинкт, який підказує їм. Коли Бог використовує їх, щоб просвітити Свою Церкву, Він відкриває їм усе, що є істинним, щоб це було прийнято; і якщо вони не змарнують свої таланти, а будуть справжніми слугами Бога, то вони ніколи не будуть здивовані Його величчю, бо вони добре знають, що Він здатний працювати все більше і більше. У будь-якому разі, коли йдеться про неясні речі, повинні бути інші, котрі можуть про них прочитати і зробити висновки зі свого читання... Щодо цього я маю найповніший досвід; і я також маю досвід боязких, напівосвічених людей, чиї недоліки коштували мені дуже дорого" [8, с. 100–101].

Друга небезпека – партикуляризм, який виникає з актуального духу часу, що прагне не універсальної загальної інтеграції, всеохопної візії Божого світу, а розщеплення і фрагментації цілісних богословських синтез минулого та подрібнення концептуальних світоглядних матриць. Легітимними історичними ілюстраціями партикуляризму Гарріґу-Лаґранж вважає "квієтизм, американізм та модернізм" [2, с. 275], які мали жагу до відсічення себе від великої вселенської Традиції. На думку теолога, в образі цих рухів ми маємо приклад "скороминущих захоплень, які тривали трохи довше, ніж вогонь, що живиться на соломі" [2, с. 275]. Певна річ, найдієвішим цілющим засобом проти обох небезпек для духовного життя (і суб'єктивізму, і партикуляризму) є релевантна теологія: "Зберігаючи наше внутрішнє життя від цих відхилень, уважно вивчення богослов'я надає йому цінності *об'єктивності*, здорового реалізму, а також – на противагу будь-якому вузькому, обмеженому і швидкоплинному судженню – *універсальності*, яка є ознакою великих класиків духовності, чиї твори мають цінність для усіх місць і часів" [2, с. 275].

Також слід поглянути на наведену Р. Педдікордом стислу дефініцію, яка відтворює ще один не менш важливий аспект. Для Гарріґу-Лаґранжа "богослов'я – це наука, поле людського запитання, яке завдяки світлу божественного одкровення має своїм об'єктом вивчення Бога, досліджуваного в самому собі. Богословський проєкт передбачає віру і надає пріоритет вірі" [7, с. 140]. Але «одночасно теологія не є повнотою істини. Це систематизація відкритих Богом істин, проте теологія ніколи не досягає статусу "одкровення"» [7, с. 141–142]. Також Педдікорд уточнює, що для видатного домініканця теологія є наукою в тому сенсі, що вона, як і решта наук, "займається виведенням висновків із записів і таким чином приходять до певного знання.

Звісно, різниця полягає в тому, що теологія – єдина наука, чиї формальні засновки є богоодкровенними" [7, с. 141]. Але чи можна вважати наукою ту форму людської активності, засновки якої є неочевидними та емпірично неперевірюваними? Р. Гарріґу-Лаґранж передбачив це цілком закономірне питання.

У 1938 р. теолог опублікував своє тлумачення на першу частину *Summa theologiae* св. Томи [1], яке в 1943 р. було перекладене англійською [3]. В одному з розділів цієї розвідки Гарріґу-Лаґранж постулює тезу про визнання св. Томою того, що "кожна наука виходить із принципів, безпосередньо відомих і очевидних, тоді як священна теологія виходить із принципів віри, які є нечіткими і не всіма визнаними" [3, с. 43]. Ба більше, наука має справу з універсальними принципами, тоді як священне вчення вкорінене в розгляданні конкретних постатей і подій – патріархів, пророків, Христа і апостолів. Але "священне вчення, себто священна теологія, є наукою, але наукою, підпорядкованою найвищій науці, якою володіє Бог" [3, с. 43]. Цінність богословської науки саме як науки полягає у тому, що завдяки її прагненню до впорядкування досягається та ситуація, за якої "різні положення віри розташовані таким чином, що вони утворюють єдине вчення, і, подібно до оправи з дорогоцінних каменів у діадемі, її цінність стає все більш очевидною унаслідок такого упорядкованого розташування" [3, с. 44]. І далі Гарріґу-Лаґранж послуговується конкретним прикладом, який уявляє його попередній теоретичний виклад аргументації: "Підпорядкована наука виходить із принципів, пізнаваних у світлі вищої науки, як наука про перспективу (оптика) виходить із принципів, встановлених геометрією. Так само священна теологія виходить із принципів, переданих Богом через одкровення. Тому священне богослов'я є наукою, підпорядкованою науці про Бога і блаженство" [3, с. 44]. До того ж подібно до оптики, котрий не втрачає своєї базової компетенції та навичок, якщо стає геометром, теолог не втрачає свого теоретичного та практичного земного богословського досвіду, коли у вічності перед лицем Творця осягає найвищу божественну науку.

На додачу слід зауважити, що значну роль у богословській системі Гарріґу-Лаґранжа має концепт Божого одкровення. Відкидаючи ідеалістичну зацикленість на іманентній людській свідомості, найвизначніший представник традиційного томізму ХХ ст. завжди акцентував, що істини християнства виражають ті сповна неосяжні реалії, які не можуть бути ані вписані в межі людської свідомості, ані виведені із прагнень людини або еволюційного становлення її внутрішнього світу. Натомість ці істини можуть бути лише даровані в акті Божого самоодкровення людству, і саме в такому статусі вони повинні бути реципіювані людиною. Ці істини повністю узгоджені з людським розумом, вони не є антираціональними, їх можна розглядати як відповіді на глибокі людські потреби, але методологічно некоректно аналізувати ці істини у відриві від їх початкового божественного походження. Рене Латурель так відтворює розуміння Божого одкровення Гарріґу-Лаґранжем: одкровення це "вільна і, по суті, надприродна божественна дія, за допомогою якої Бог, аби привести людство до надприродної мети, що полягає у спогляданні божественної сутності, яка промовляє до нас через пророків і, зрештою, через Христа, явив нам у певному морку надприродні таємниці, а також істини природної релігії, щоб вони могли безпомилково пропонуватися Церквою, без будь-якої зміни значення, до кінця віків" [4, с. 239]. В одкровенні "те, що раніше було приховане, було яв-

лене Богом, стало доступним для людини і запропоноване як те, що походить від Бога" [4, с. 240]. Адекватна рецепція відкритих Богом істин, згідно з баченням Гарріґу-Лаґранжа і відповідно до вчення Аквіната, передбачає (1) об'єктивне твердження щодо Божої істини, (2) внутрішнє, дароване Богом світло для належного оцінення, прийняття й засвоєння отриманої істини.

В останньому розділі своєї біографічної праці Р. Педдікорд узагальнено підсумовує значущість постації Гарріґу-Лаґранжа такими словами: "Свою богословську кар'єру він присвятив застереженню від крайнощів агностицизму, пантеїзму та філософських помилок, які він знайшов у роботах Берґсона та Блонделя.... Якщо ортодоксія матиме особливий інтерес для Церкви у XXI ст., праця Гарріґу-Лаґранжа виявиться найбільш корисним ресурсом" [7, с. 226]. Жорсткий і безкомпромісний томізм у викладі Гарріґу-Лаґранжа був представлений теологом як "полярна антитеза" [5, с. 3] до будь-яких спроб вдихнути нове життя у католицьку думку XX ст., насамперед, звісно, як антитези до руху *nouvelle théologie* (з фр. – "нова теологія") із його закликом до подолання томістської монополії та до легітимізації богословської плюральності. У багатьох аспектах програма руху *nouvelle théologie* була для домініканця помилковою, а "помилка здавалася йому найсерйознішим злом" [6, с. 394]. Гарріґу-Лаґранж ставив під сумнів проголошувану представниками *nouvelle théologie* необхідність заглибитися у спадщину ранніх отців Церкви, оскільки, на його думку, усе найкраще зі святоотцівських трактатів доби патристики було абсорбовано Аквінатором і вмонтовано в його довшену систему.

Висновки. Марною справою стала би будь-яка спроба спростувати той факт, що досліджений у статті носій і ретранслятор Аквінаторської традиції був взірцем богословської тверезості, котрий демонстрував уміння зберігати баланс між різними царинами церковного буття. Нагадаємо, що Р. Гарріґу-Лаґранж очолив першу в історії Церкви кафедру католицького духовного богослов'я, викладаючи цю дисципліну в "Ангелікумі" з 1917 р. до Різдва 1959 р. І, будучи одним із провідних тогочасних фахівців у питаннях християнської духовно-

сті та містичної традиції Церкви, непересічний католицький мислитель впродовж багатьох десятиліть не втомлювався наголошувати на небезпеці суб'єктивної "спіритуалізації" богослов'я, на недолугості мрійливого псевдодуховного фантазування, яке зрікається своєї надійної метафізичної основи, свого раціонального виміру, своєї науковості, нехтуючи невинним пошуком і філігранною вербалізацією об'єктивних богословських положень стосовно буття, пізнання та істини.

Список використаних джерел

1. Garrigou-Lagrance R., O. P. De Deo Uno: Commentarium in primam partem S. Thomae. Paris, 1938.
2. Garrigou-Lagrance R., O. P. Theology and the Life of Faith // The Thomistic Response to the *Nouvelle Théologie*: Concerning the Truth of Dogma and the Nature of Theology / Ed. by Jon Kirwan; trans. by Matthew K. Miner. Washington, 2023.
3. Garrigou-Lagrance R., O. P. The One God: A Commentary on the First Part of St. Thomas' Theological Summa / trans. by Dom. Bede Rose. St. Louis, 1943.
4. Latourelle R. Teología de la revelación. Salamanca, 1982.
5. McCool G. A., S. J. Nineteenth-Century Scholasticism: The Search for a Unitary Method. New York, 1989.
6. Nicolas J.-H. In Memoriam: Le Père Garrigou-Lagrance // Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie. Vol. 11. 1964.
7. Peddicord R., O. P. The Sacred Monster of Thomism: An Introduction to the Life and Legacy of Réginald Garrigou-Lagrance, O.P. South Bend, 2005.
8. Teresa of Ávila. Interior Castle / trans. and ed. by E. Allison Peers. New York, 1961.

References

1. Garrigou-Lagrance R., O. P. (2023). Theology and the Life of Faith. In J. Kirwan (Ed.), *The Thomistic Response to the Nouvelle Théologie: Concerning the Truth of Dogma and the Nature of Theology* (M. K. Miner, Trans.; pp. 269–286). The Catholic University of America Press.
2. Garrigou-Lagrance, R., O. P. (1938). *De Deo Uno. Commentarium in primam partem S. Thomae*. Desclée de Brouwer et Cie.
3. Garrigou-Lagrance, R., O. P. (1943). *The One God: A Commentary on the First Part of St. Thomas' Theological Summa* (R. Bede, Trans.). B. Herder.
4. Latourelle, R. (1982). *Teología de la revelación*. Ediciones Sígueme.
5. McCool, G. A., S. J. (1989). *Nineteenth-Century Scholasticism: The Search for a Unitary Method*. Fordham University Press.
6. Nicolas, J.-H. (1964). In Memoriam: Le Père Garrigou-Lagrance. *Freiburger Zeitschrift für Philosophie und Theologie*, 11, 390–395.
7. Peddicord R., O. P. (2005). *The Sacred Monster of Thomism: An Introduction to the Life and Legacy of Réginald Garrigou-Lagrance*, O. P. St. Augustine's Press.
8. Teresa of Ávila. (1961). *Interior Castle* (E. A. Peers, Ed.; E. A. Peers, Trans.). Doubleday.

Надійшла до редколегії 08.08.23

Andrii Shymanovych, PhD (Philos.)
 ORCID ID: 0000-0002-3046-4645
 e-mail: schimanovich@ukr.net
 Dragomanov Ukrainian State University, Kyiv, Ukraine

THE NATURE AND GOAL OF THEOLOGY ACCORDING TO RÉGINALD GARRIGOU-LAGRANGE'S INTERPRETATION

As one of the leading Thomist thinkers of the 20th century Catholic Church, the Dominican theologian and philosopher Réginald Garrigou-Lagrance was for a long time in the shadow of his great contemporaries, namely, Jacques Maritain and Étienne Gilson. In this study, that was primarily intended to draw the attention of Ukrainian academic community to this extraordinary figure, the author offers a concise analysis of R. Garrigou-Lagrance's views on the fundamental principles of authentic scholastic theologizing and the far-reaching strategic goals of any theological reflection. The article's author begins with a focus on the Catholic theologian's emphasis on the insufficiency of purely "cabinet" theological research, which instead should always have a powerful potential for further practical applications in Church's everyday life. According to Garrigou-Lagrance, the basic value of theology is grounded in its function to normalize or recognize as false this or that spiritual experience acquired by a practicing Christian. This function of theology allows for avoiding two main threats – subjectivism and particularism, the essence of which is examined in the research. In addition, the article contains an analysis of the Dominican's ideas regarding the arguments that can be used to justify the approach to theology as an academic discipline. The essence of Garrigou-Lagrance's rendering of the concept of God's revelation as a set of those truths that are not anti-rational but consistent with human reason is also revealed by the author in the proposed text. Finally, the article concludes that the uniqueness of Garrigou-Lagrance's theological vision lies in his ability to maintain a nuanced balance between (1) uncompromising devotion to rigid traditionalist Thomism and (2) openness to mystical empiricism, i.e. to the practical spiritual experience of dogmas proclaimed by the Church but without slipping into subjective individualistic spiritualism.

Keywords: Catholicism, Thomism, scholasticism, revelation, subjectivism, particularism, spirituality.